

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

L'educació moral a través de l'esport
Una activitat apta per a l'adquisició de virtuts morals

Èric Reüll Domènech

Tutora: Dra. Margarita Mauri Álvarez

Treball de Fi de Grau
Curs 2020-2021
Facultat de Filosofia
Departament de Filosofia
Universitat de Barcelona

Resum

L'objectiu d'aquest treball és demostrar, de manera argumentada, que l'esport és una activitat apta per a l'adquisició de virtuts morals. En la primera part del treball es proposa definir l'esport a partir del concepte de *pràctica*, tal com Alasdair MacIntyre defineix aquest concepte a l'obra *Tras la virtud*. S'argumenta, a continuació, que en l'esport es mostren i s'exerceixen virtuts morals (com la humilitat, la fortalesa, la tempraça, etc.), sense les quals no es poden assolir els béns interns de l'esport. En la segona part del treball es justifica la necessitat que l'entrenador sigui també educador moral. L'entrenador ha d'instruir, guiar i exhortar els esportistes amb l'objectiu que participin en l'esport per assolir els béns interns i, així, adquirir virtuts morals. Per aquesta raó, l'entrenador ha de posseir un caràcter moral virtuós.

Índex

Introducció	5
1. L'esport: pràctica, béns interns i virtuts morals	6
1.1 La relació entre les virtuts morals i els béns interns	7
2. El procés d'adquisició de virtuts morals en l'esport	12
2.1 L'esportista: l'educació del caràcter moral previrtuós	12
2.2 L'entrenador: acompanyament i exhortació moral	14
2.3 El caràcter moral de l'entrenador	16
Conclusions	18
Bibliografia	19

Nombre de caractères: 33.638.

Introducció

L'objecte d'aquest treball és l'educació moral a través de l'esport. L'objectiu principal és demostrar, de manera argumentada, la següent tesi: "l'esport és una activitat apta per a l'adquisició de virtuts morals". Per aquesta raó, el fonament filosòficomoral del treball parteix de l'estudi de textos aristotèlics i neoaristotèlics, en aquest cas d'Alasdair MacIntyre i de Giuseppe Abbà.

En la primera part del treball es delimiten les idees a partir de les quals es pretén demostrar la tesi del treball. En primer lloc, es proposa definir l'esport partint del concepte de *pràctica*, tal com MacIntyre defineix aquest concepte a l'obra *Tras la virtud*. Les pràctiques inclouen l'obediència a regles, l'acceptació de models d'excel·lència i la possibilitat d'assolir béns externs i béns interns. En segon lloc, es justifica la necessitat de posseir i exercir virtuts morals a l'hora de participar en l'esport, atès que hi ha una relació de necessitat entre la possessió i exercici de virtuts morals i el reconeixement i assoliment dels béns interns.

En la segona part del treball es proposa demostrar que de la mateixa forma que les virtuts morals s'exerceixen i es mostren en l'esport també s'aprenen participant-t'hi. D'entrada, es realitza una distinció entre els actes de virtut i els actes virtuosos, essent solament els segons els característics d'una virtut moral. Per tal d'adquirir virtuts morals i, en conseqüència, realitzar actes virtuosos és necessària la intervenció de l'educador moral, tal com Abbà exposa a l'obra *Felicidad, vida buena y virtud*. Seguidament, es justifica que en la pràctica esportiva l'entrenador ha de ser també educador moral, i, per això, l'entrenador ha de posseir un caràcter moral virtuós.

En relació amb la metodologia utilitzada, cal apuntar que, a més de les fonts, s'ha acudit també a l'anàlisi i estudi d'articles que tracten, de manera específica, la relació entre l'esport i les virtuts morals.

1. L'esport: pràctica, béns interns i virtuts morals

Les idees que MacIntyre desenvolupa a l'obra *Tras la virtud* han influenciat diferents autors interessats per l'estudi de la dimensió moral de l'esport¹. Segons el filòsof de l'esport Mike McNamee, la raó principal d'aquesta influència és «(...) the sterility of analytical accounts of sport with respect their ethical nature»². Concretament, l'aportació més important de l'obra de MacIntyre a l'estudi filosòficomoral de l'esport és el concepte de *pràctica*. L'autor defineix el concepte de *pràctica* de la manera següent:

(...) cualquier forma coherente y compleja de actividad humana cooperativa, establecida socialmente, mediante la cual se realizan los bienes inherentes a la misma mientras se intenta lograr los modelos de excelencia que le son apropiados a esa forma de actividad humana y la definen parcialmente, con el resultado de que la capacidad humana de lograr la excelencia y los conceptos humanos de los fines y bienes que conlleva se extienden sistemáticamente.³

Tot i que aquest concepte inclou activitats humanes molt diverses, interessa destacar que MacIntyre posa com a exemples de *pràctica* dos esports: el futbol i els escacs. Poden afegir-s'hi més esports (col·lectius o individuals, com el bàsquet, l'atletisme, el judo, l'handbol, etc.), perquè, partint d'aquesta definició, els esports són pràctiques, és a dir, activitats humanes socials que es realitzen cooperativament, juntament amb altres persones, i que prendre'n part implica l'obediència a regles, l'acceptació de models d'excel·lència i la possibilitat d'assolir béns externs i béns interns.

Els béns externs són contingents i es poden obtenir sense comprometre's en una pràctica, com el prestigi, el rang o els diners⁴. Els béns interns, en canvi, es poden assolir únicament mitjançant l'exercici en una pràctica determinada o similar, per exemple, la capacitat estratègica i la presa de decisions, la paciència o la constància exigida a l'hora d'aprendre habilitats tècniques. En els esports, els béns interns «(...) represent the goals of participation, but also by implication specify limited technical and normative ways of

---

¹ Vid. López Frías, F.J., «El impacto de *Tras la virtud* de Alasdair MacIntyre en la filosofía del deporte: los equívocos del paradigma internalista», *Cuadernos salmantinos de filosofía*, 42, 2015, p. 179-2021.

² McNamee, Mike, *Sports, virtues and vices. Morality plays*, United Kingdom, Routledge, 2009, p. 43.

³ MacIntyre, Alasdair, *Tras la virtud*, trad. Amelia Valcárcel, Barcelona, Espasa Libros, S.L.U., 2013, p. 233.

⁴ Els tres exemples són de MacIntyre: Ibid., p. 234.

achieving these goals»⁵. Els béns interns són el resultat de competir en excel·lència, això és, el desplegament de les qualitats físiques i tècniques exigides en una determinada disciplina esportiva i l'exercici de virtuts morals, béns a partir dels quals es defineix la relació amb les altres persones que comparteixen els propòsits i models de les pràctiques, sigui amb els companys i l'entrenador (esports col·lectius) o solament amb l'entrenador (esports individuals). Però, a diferència dels béns externs, l'assoliment dels béns interns comporten «(...) un bien para toda la comunidad que participa en la práctica»⁶. Tanmateix, l'esportista que no posseeix i exerceix virtuts morals no podrà reconèixer i assolir els béns interns de l'esport.

1.1 La relació entre les virtuts morals i els béns interns

Les virtuts morals són hàbits adquirits i escollits que disposen la persona a actuar dirigint-se a un fi bo i a sentir d'acord amb com s'actua⁷. Segons la fonamentació ètica d'Aristòtil, les virtuts morals sempre van acompanyades de la virtut intel·lectual pràctica de la prudència, que marca el terme mitjà en les passions i les accions relatiu a la persona que actua i a cada situació, «(...) cuando es debido, y por aquellas cosas y respecto a aquellas personas y en vista de aquello y de la manera que se debe»⁸. Per aquesta raó, Aristòtil afirma que «(...) la elección no puede ser recta sin prudencia ni sin virtud, ya que la una determina el fin y la otra hace realizar las acciones que conducen al fin.»⁹.

Segons MacIntyre, la possessió i exercici de virtuts morals capacita la persona per reconèixer i assolir els béns interns¹⁰, perquè «(...) solo puede lograrse subordinándonos nosotros mismos, dentro de la práctica, a nuestra relación con los demás practicantes»¹¹. Especialment, l'autor considera que hi ha tres virtuts morals que són «(...) componentes necesarios de cualquier práctica que contenga bienes internos y modelos de excelencia»¹², a saber: l'honestetat, la justícia i la fortalesa. En conseqüència, hi ha una relació de

---

⁵ Hardman, A.; Jones, C.; Jones, R., «Sports coaching, virtue ethics and emulation», *Physical Education and Sport Pedagogy*, 15, 4, 2010, p. 347.

⁶ MacIntyre, Alasdair, op.cit., p. 237.

⁷ Cfr. Ibid., p. 188.

⁸ EN, II, 6, 1106b 20-25. Sempre se citarà l'*Ètica nicomaquea* utilitzant la següent edició: Aristóteles, *Ètica a Nicómaco*, trad. María Araujo y Julián Marías, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2018.

⁹ EN, VI, 13, 1145a 1-5.

¹⁰ MacIntyre, Alasdair, op.cit., p. 237.

¹¹ Idem.

¹² MacIntyre, Alasdair, op.cit., p. 238.

causalitat entre la possessió i exercici de virtuts morals i el reconeixement i assoliment dels béns interns de l'esport.

En primer lloc, s'ha de destacar la importància de la virtut moral de la humilitat, que forma part de la virtut moral de la tempra¹³. La humilitat disposa l'esportista a reconèixer els seus propis defectes i, consegüentment, a veure's inferior¹⁴, al mateix temps que reconeix un bé (saber: pràctic o tècnic), que ell no posseeix, en una altra persona¹⁵. L'esportista humil actua amb honestat i accepta l'autoritat dels models d'excel·lència de l'esport i «(...) la cortedad de mi propia actuación juzgada bajo esos criterios»¹⁶. En aquest sentit, MacIntyre posa un exemple il·lustratiu: «Si al empezar a jugar al béisbol no admito que los demás sepan mejor que yo cuando lanzar una pelota rápida y cuando no, nunca aprenderé a apreciar un buen lanzamiento y menos a lanzar»¹⁷. A més, l'actitud humil i la confiança¹⁸ disposen a obeir (virtut moral de l'obediència) les instruccions i correccions de l'entrenador sobre els errors que l'esportista pugui cometre, sigui entrenant o competint. La humilitat i la confiança són cabdals en el context de qualsevol relació d'aprenentatge (intel·lectual, moral o tècnica), atès que disposen a obeir el saber, el consell i la guia de l'educador, per exemple: prenent atenció, escoltant i rectificat els errors personals, tenint en compte les correccions rebudes. La desobediència a l'autoritat de la perícia de l'entrenador, per tant, impedeix greument el reconeixement i assoliment dels béns interns de l'esport.

En segon lloc, cal subratllar la importància de la virtut moral de la justícia. Sobretot en esports col·lectius (v.gr., el futbol, l'handbol, el basquet, el voleibol), es posa en relleu que si l'esportista no és humil ni honest acceptant els criteris dels models d'excel·lència i les correccions de l'entrenador sobre els propis errors difícilment podrà adquirir la virtut moral de la justícia, o sigui, la capacitat d'aprendre a distingir els mèrits i demèrits dels companys. A més, qualsevol esport (col·lectiu o individual) es realitza «(...) according to

---

¹³ Vid. S. Th., II-II, q. 161, a.4. Sempre se citarà la *Suma teològica* utilitzant la següent edició: Tomás de Aquino, *Suma de teología III. Parte II-II (b)*, trad. Manuel Morán Flecha, Jesús Hernando Franco, Ángel Martínez Casado, Luciano Gómez Becerro, Madrid, BAC, 1994.

¹⁴ S. Th., II-II, q. 161, a.1, ad.1.

¹⁵ S. Th., II-II, q. 161, a.3.

¹⁶ MacIntyre, Alasdair, op.cit., p. 236.

¹⁷ Ibid., 236-237.

¹⁸ Vid. Mauri, Margarita; Elton, María, «Autoridad moral y obediencia», *Tópicos. Revista de Filosofía*, 52, 2017, p. 367- 372.

the rules and trying to do one's best»¹⁹. El vici moral de l'avarícia, és a dir, el desig desmesurat de béns externs, per exemple, el reconeixement per haver guanyat un campionat, i la manca de certes virtuts morals, com la fortalesa, pot facilitar que l'esportista cerqui alternatives a les permeses normativament per a assolir el seu objectiu i sigui, aleshores, injust amb els adversaris: «(...) this type of justice is common concerning problem of drug abuse in sport»²⁰. Juntament amb el vici moral de l'avarícia, la manca de reconeixement dels propis defectes i limitacions facilita la comissió d'aquest tipus d'injustícia. Per això, Tomàs d'Aquino afirma que la humilitat «(...) reprime el apetito para que no aspire a las cosas grandes sin contar con la recta razón»²¹.

En tercer lloc, és oportú parlar, al mateix temps, de les virtuts morals de la fortalesa i la templança i de la virtut intel·lectual pràctica de la prudència, atès que, tal com afirma l'autora Jean Porter, les tres virtuts es relacionen íntegrament «(...) con la capacidad para mantener un determinado modo de actuar basado en unos principios, en unos ideales, planes y objetivos dominantes»²². Les persones que no posseeixen aquestes virtuts són menys capaces de mantenir una conducta estable en el temps i conseqüent amb uns mitjans i fins bons. I no es poden assolir els béns interns de l'esport, que són el resultat de competir en excel·lència, si no és complint una sèrie de compromisos esportius, que exigeixen una conducta estable en el temps i conseqüent amb uns mitjans i fins bons. Per aquestes raons, l'esportista que no posseeix aquestes virtuts difícilment podrà complir amb èxit, per exemple, els compromisos següents: entrenar regularment seguint una programació esportiva anual, portar una dieta adequada, descansar els dies que no hi ha entrenament o competició i persistir a l'hora d'intentar aconseguir, tot superant les dificultats, els objectius físics o tècnics acordats amb l'entrenador.

La possessió de la virtut moral de la fortalesa no solament disposa, tal com diu MacIntyre, a «(...) asumir cualquier riesgo que se nos exija a lo largo del camino»²³, sinó també a fer front a les diferents manifestacions de dolor que es troben al llarg del camí de la superació

---

¹⁹ Pisk, Jernej, «The role of cardinal virtues in sport» in: Hosta, Milan (ed.), *Philosophic reflections in sport: a collection of essays*, Ljubljana, International Institute for Sustainable Development, Policy, and Diplomacy in Sport, 2010, p. 12.

²⁰ Ibid., p. 13.

²¹ S. Th., II-II, q. 161, a.1, ad. 3.

²² Porter, Jean, «Virtudes perennes y virtudes contingentes: sabiduría practica, fortaleza y templanza», trad. J. Valiente Malla, *Concilium. Revista internacional de Teología*, 211, 1987, p. 434.

²³ MacIntyre, Alasdair, op.cit., p. 237-238.

esportiva i perfeccionament de les qualitats físiques i habilitats tècniques: l'extenuació, el patiment, el decaïment i la por a competir, a perdre o a no assolir els objectius esportius. La possibilitat «(...) of the defeat demands a virtue of fortitude from athlete. To try hard, to fight till the end is the characteristic of fortitude in sport»²⁴. Estretament relacionada amb la fortalesa, la virtut moral de la tempra²⁵ disposa l'esportista a moderar el desig de plaers corporals i a renunciar al desig de plaers prescindibles que entorpeixen el compliment dels compromisos esportius. La fortalesa i la tempra són dues virtuts morals molt importants, fins al punt que Aristòtil diu que la bona educació consisteix a ensenyar a complaure's i doldre's degudament, atès que «(...) por causa del placer hacemos lo malo y por causa del dolor nos apartamos del bien»²⁶. Degut a la immoderació i la debilitat, l'esportista pot desviar-se del camí recte que condueix al compliment dels compromisos esportius i, per tant, a l'assoliment dels béns interns.

La virtut intel·lectual pràctica de la prudència és el fonament de les altres virtuts cardinals (la justícia, la fortalesa i la tempra). Seguint les tesis d'Aristòtil i Tomàs d'Aquino, l'autor Josef Pieper afirma que «(...) solo aquel que es prudente puede ser, por añadidura, justo, fuerte y templado; y que, si el hombre bueno es tal, lo es merced a su prudencia»²⁷. La prudència disposa la persona a reconèixer el bé en una situació concreta i a escollir, a través de la deliberació i el judici, els mitjans adequats per tal d'actuar bé. En aquest sentit, la prudència juga un paper molt important en l'esport, en què s'han de prendre decisions ràpidament en situacions variades: «Numerous hours of sport's training are therefore directed into development of this special field (part) of prudence»²⁸.

Depenent de la naturalesa de cada disciplina esportiva, per exemple, si es tracta d'un esport col·lectiu o individual, s'emfatitzen unes determinades virtuts morals. Tanmateix, s'ha de subratllar, per un costat, que la humilitat és, juntament amb la confiança, una virtut essencial en el context de qualsevol tipus d'aprenentatge, i, per l'altre costat, que hi ha una unitat entre les virtuts cardinals (la prudència, la justícia, la fortalesa i la tempra), a partir de les quals es generen les altres virtuts. La possessió d'aquestes

---

²⁴ Pisk, Jernek, op.cit., p. 14.

²⁵ Com s'ha exposat *supra*, la virtut moral de la humilitat forma part de la virtut moral de la tempra. En aquest treball, vid. p. 8.

²⁶ EN, II, 3, 1104b 10.

²⁷ Pieper, Josef, *Las virtudes fundamentales*, trad. Carlos Melches, Madrid, Ediciones Rialp, S.A., 2017, p. 47.

²⁸ Pisk, Jernek, op.cit., p. 10.

virtuts possibilita l'adquisició de totes les altres, com la generositat, l'amistat, la disciplina o la mansuetud. Per exemple, a l'hora de competir en excel·lència, la virtut moral de la mansuetud, que modera la passió de la ira, permet corregir les passions desordenades, com la d'iracúndia, i, juntament amb les anteriors virtuts, impedeix l'aflorament de passions com l'enveja, la gelosia o l'odi.

Finalment, d'aquesta primera part del treball es pot concloure que l'esportista que posseeix un caràcter moral virtuós participa en l'esport amb l'objectiu d'assolir els béns interns i mostra i exerceix virtuts morals, sense les quals no es poden complir els compromisos esportius. No obstant això, l'esportista que no posseeix i exerceix aquestes virtuts no pot reconèixer i assolir els béns interns de l'esport. D'aquesta manera, no es pot concloure, en aquest moment, que l'esportista que prèviament no ha adquirit i, per tant, no posseeix virtuts morals pugui, a través de la iniciació en la pràctica esportiva, adquirir-les a fi de reconèixer i assolir els béns interns de l'esport. Per aquesta raó, en la segona part del treball, es proposa demostrar que de la mateixa forma que les virtuts morals s'exerceixen i es mostren en l'esport també s'aprenen participant-t'hi.

2. El procés d'adquisició de virtuts morals en l'esport

L'esport és una activitat en la qual es poden exercir i mostrar virtuts morals. Ara bé, no tots els esportistes que hi participen tenen una conducta moralment bona. Pot ocórrer això o bé perquè la persona que s'inicia en la pràctica esportiva ho fa amb la intenció d'assolir béns externs (v.gr., riquesa, reconeixement o poder), i «(...) las virtudes son siempre un obstáculo potencial para esa cómoda ambición»²⁹; o bé perquè l'esportista, tot i tenir la intenció d'assolir els béns interns de l'esport, posseeix un caràcter moral previrtuós (convencional, continent o incontinent), i, per això, la seva conducta és intrínsecament inestable. L'esportista que té una conducta intrínsecament inestable no pot complir els compromisos esportius³⁰.

Per aquesta raó, a continuació es justifica que, tant en un cas com en l'altre, és necessari que l'entrenador sigui també educador moral a fi d'exhortar l'esportista a reconèixer i assolir els béns interns de l'esport i adquirir virtuts morals.

2.1 L'esportista: l'educació del caràcter moral previrtuós

A l'obra *Animales racionales y dependientes*, MacIntyre afirma que educar en virtuts i les habilitats corresponents és exercir bé els rols i funcions en una *pràctica*. L'excel·lència a l'hora d'assolir els béns interns «(...) significa ser bueno *qua* miembro de una tripulación de un barco pesquero o *qua* madre de familia o *qua* jugador de ajedrez o de fútbol»³¹. En aquests contextos, s'aprèn dels altres a exercir aquests rols i funcions, és a dir, no solament s'hi exerceixen virtuts morals, sinó també s'aprenen en aquest conjunt d'activitats. Ser bo *qua* jugador o atleta és assolir els béns interns de l'esport, això és, tal com s'ha definit *supra*³², el resultat de competir en excel·lència, desplegant les qualitats físiques i tècniques exigides en una disciplina esportiva i l'exercici de virtuts morals. No obstant, per tal d'adquirir virtuts morals, no solament és suficient en comprometre's en una determinada pràctica (com l'esport), sinó que és necessària també la intervenció de l'educador moral.

---

²⁹ MacIntyre, Alasdair, op.cit., p. 244.

³⁰ Si cap esportista té la intenció d'assolir els béns interns, les *pràctiques*, tal com s'han definit, no podran subsistir a llarg termini, atès que una activitat cooperativa no pot subsistir sense la humilitat, l'honestedat, la fortalesa o la justícia dels seus participants.

³¹ MacIntyre, Alasdair, *Animales racionales y dependientes. Por qué los humanos necesitamos virtudes*. trad. Beatriz Martínez de Mugía, Barcelona, Paidós, 2001, p. 84.

³² En aquest treball, vid. '1. L'esport: pràctica, béns interns i virtuts morals', p. 6.

En aquest punt, cal distingir entre els actes de virtut i els actes virtuosos. Des del punt de vista causal, les virtuts morals són hàbits que s'adquireixen realitzant, de manera reiterada, actes de virtut. En altres paraules, la persona esdevé justa, moderada i forta, diu Aristòtil, duent a terme actes de justícia, actes de moderació i actes de fortalesa³³. Els actes de virtut són anteriors a la possessió de la virtut moral i, per tant, no tenen les característiques pròpies dels actes virtuosos, que mostren la possessió d'una virtut moral. En efecte, la virtut moral és un hàbit que – tal com s'ha definit *supra*³⁴ – disposa la persona, no solament a actuar dirigint-se a un fi bo, sinó també a sentir d'acord amb com s'actua. Els actes virtuosos es realitzen, així doncs, amb coneixement, escollint-los per si mateixos i amb una actitud ferma i incommovible³⁵.

Segons el plantejament d'Abbà, però, s'ha d'afirmar que la persona que posseeix un caràcter moral previrtuós no podrà adquirir virtuts morals únicament reiterant actes de virtuts compromentent-se en l'esport. En efecte, Abbà efectua una classificació de la vida moral previrtuosa. D'acord amb aquesta classificació, l'esportista que posseeix un caràcter moral previrtuós pot ser *convencional*, és a dir, realitza actes de virtut, però aquests són fàcilment desmentits en situacions de temptació o forta provocació, perquè els motius pels quals els realitza «(...) sin ser malos, son, sin embargo, extrínsecos a la bondad moral»³⁶. L'esportista la conducta del qual es mou per por a les conseqüències desagradables o a quedar aïllat del grup no serà moralment bo quan hagi de fer front a aquesta por per un fi bo, per exemple, defensar un company d'un tracte injust o impedir i denunciar que un company fa trampes.

També es pot donar el cas que l'esportista que posseeix un caràcter moral previrtuós sigui *continent*. En aquest cas, l'esportista fa actes moralment justos dictats per la raó, però els fa «(...) resistiéndose a fuertes pasiones contrarias»³⁷. Aristòtil diu que «(...) del continente, unos piensan que siempre es moderado y otros que no»³⁸, és a dir, pot ser, de vegades, incontinent (*akràtic*). Per exemple, l'esportista que no posseeix la virtut moral de la mansuetud ha de fer un exercici de forta contenció racional amb la ira que sent per

---

³³ EN, II, 1, 1103a 35 – 1103b 1.

³⁴ En aquest treball, vid. 'La relació entre les virtuts morals i els béns interns', p. 6.

³⁵ EN, II, 4, 1105a 31-35.

³⁶ Abbà, Giuseppe, *Felicidad, vida buena y virtud. Ensayo de filosofía moral*, trad. Juan José García Norro, Barcelona, Ediciones Internacionales Universitarias, Eiunsa, S.A., 1992. p. 269.

³⁷ *Ibid.*, p. 270.

³⁸ EN, VII, 1, 1145b 15-20.

enfadar-se «(...) cómo, con quiénes, por qué motivos y por cuánto tiempo»³⁹. Si bé en situacions normals l'esportista podrà contenir-se, en situacions de tensió, en canvi, pot tenir una actitud i conducta d'iracúndia (desmesurada) davant la mínima ofensa, el mínim error personal o dels companys, les decisions arbitrals que el perjudiquen o quan rep com un greuge les correccions de l'entrenador.

En oposició amb els caràcters morals previrtuosos, Abbà afirma que la persona que posseeix virtuts morals elegeix, malgrat la varietat de les circumstàncies, els actes virtuosos «(...) como mediaciones concretas de los objetivos virtuosos a los que tiende»⁴⁰, és a dir, la conducta virtuosa gaudeix d'estabilitat intrínseca. L'esportista la conducta virtuosa del qual gaudeix d'aquesta estabilitat intrínseca és moralment bo amb els altres i pot complir amb èxit, gràcies a la fortalesa, la templança i la prudència, els compromisos esportius necessaris per a l'assoliment dels béns interns, és a dir, competir en excel·lència.

Tanmateix, aquesta adhesió als objectius virtuosos, introduïda per les virtuts morals i regulada per la virtut intel·lectual pràctica de la prudència, comporta un salt qualitatiu en contrast amb les motivacions de la vida moral previrtuosa⁴¹. Abbà argumenta que aquest salt és possible quan intervenen en el procés d'adquisició de virtuts morals dues condicions facilitades per l'educador moral. Per aquesta raó, es justifica, a continuació, que la instrucció i exhortació moral és necessària per tal que l'esportista adquireixi virtuts morals i, en conseqüència, pugui realitzar actes virtuosos. En la pràctica esportiva, l'entrenador és qui té la funció de guiar, instruir i exhortar moralment els esportistes.

2.2 L'entrenador: acompanyament i exhortació moral

La finalitat de l'entrenador és ajudar l'esportista a aprendre unes aptituds tècniques i físiques d'una disciplina esportiva amb vista a l'assoliment d'objectius esportius, que exigeixen el compliment de compromisos esportius. Com s'ha exposat *supra*⁴², el compliment dels compromisos esportius exigeix la possessió i exercici de virtuts morals, per tant, si l'entrenador deixa de banda el treball de la dimensió moral de l'esportista,

---

³⁹ EN, IV, 5, 1126a 30-35.

⁴⁰ Abbà, Giuseppe, op.cit., p. 271.

⁴¹ Ibid., p. 274.

⁴² En aquest treball, vid. '1.1 La relació entre les virtuts morals i els béns interns', p. 7-11.

l'esportista difícilment podrà assolir els objectius esportius. La prioritat de l'entrenador ha de ser l'assoliment dels béns interns de l'esport, que és el resultat de competir en excel·lència. Per aquesta raó, l'entrenador ha de ser també educador moral: acompanyar, instruir i exhortar moralment els esportistes amb l'objectiu que adquireixin virtuts morals.

Per tal que l'esportista pugui adquirir virtuts morals, l'entrenador ha de facilitar dues condicions per a fer possible el salt qualitatiu entre les motivacions de la vida moral previrtuosa i la vida moral virtuosa. En primer lloc, «(...) la influencia de pasiones desordenadas debe ser mitigada por una fuerte disciplina impuesta por los educadores»⁴³. En segon lloc, «(...) es preciso que la atención del sujeto se centre cada vez más en los ideales virtuosos gracias a la instrucción moral y a la exhortación moral y gracias a ejemplos concretos de la conducta virtuosa»⁴⁴. L'entrenador ha d'acompanyar l'esportista, a través del consell i l'exemple, en el discerniment prudencial, és a dir, a deliberar, ponderar, discernir i reflexionar sobre les pròpies raons a l'hora d'actuar en cada situació donada. La virtut moral es completa, diu Abbà, quan rep de la prudència les «(...) directrices que indiquen que acción concreta, en la situación dada, realiza los objetivos virtuosos»⁴⁵. En l'esport, el filòsof de l'esport Carwyn Jones posa els següents exemples:

In particular contexts and situations, we are also trying to teach them when it is appropriate to act in certain ways and when it is not. In sport we trying to teach them to play fairly, to be modest winners and magnanimous losers, to respect their opponents and to be determined and courageous players. We want children to have strong characters in order to make the right choice when temptation is put in their way, not to cheat, lie, foul and deceive.⁴⁶

En efecte, l'adquisició de virtuts morals disposen l'esportista a competir excel·lentment, que no ha de confondre's amb competir amb l'objectiu d'obtenir únicament la victòria. MacIntyre afirma, en aquest sentit, que «(...) con la expresión «más excelente» *no queremos decir* «victorioso»: «más excelente, pero perdedor» no es una contradicción»⁴⁷.

---

⁴³ Abbà, Giuseppe, op.cit., p. 274.

⁴⁴ Ibid., p. 274-274.

⁴⁵ Ibid., p. 276.

⁴⁶ Jones, Carwyn, «Character, virtue and physical education», *European Physical Education Review*, 11, 2, 2005, p. 142.

⁴⁷ MacIntyre, Alasdair, *Justicia y racionalidad*, trad. Alejo G. Sisón, Barcelona, Eiuusa, 1994, p. 43.

L'experiència competitiva és intrínseca a l'esport, i hi ha un aprenentatge valuós davant la derrota, l'atzar, l'error i la possible superioritat tècnica de l'adversari. Es podria objectar, no obstant, que un esportista amb una habilitat tècnica natural excelsa no té cap al·licient en assolir els béns interns de l'esport i, per tant, en adquirir virtuts morals. Aquesta objecció s'ha de rebutjar, atès que sense el treball de les virtuts morals no es poden assolir els objectius esportius, que requereixen un constant i cooperatiu treball, fins i tot en el cas d'esportistes amb una habilitat excelsa. Les següents paraules de l'exjugador i entrenador de futbol professional Zinedine Zidane són paradigmàtiques per subratllar la importància del treball de la dimensió moral:

Conozco el fútbol y conozco la exigencia de un club como el Madrid, sé que cuando no ganas te tienes que ir. Pero aquí se ha olvidado una cosa muy importante, se ha olvidado todo lo que he construido en el día a día, lo que he aportado en la relación con los jugadores, con las ciento cincuenta personas que trabajan con y alrededor del equipo. Soy un ganador nato y estaba aquí para conquistar trofeos, pero más allá de esto están los seres humanos, las emociones, la vida y tengo la sensación de que estas cosas no han sido valoradas, de que no se ha entendido que así también se mantiene la dinámica de un gran club. Incluso, de cierta forma, se me ha reprochado.⁴⁸

Zidane es queixa, a més, de no tenir la confiança de la institució per construir quelcom a mig o llarg termini. Les paraules de Zidane manifesten també un límit per aquells entrenadors que volen prioritzar l'assoliment dels béns interns de l'esport: les institucions poden tenir com a objectiu únicament l'assoliment dels béns externs (els diners, el reconeixement i el poder que les victòries donen).

2.3 El caràcter moral de l'entrenador

Si l'entrenador ha d'educar moralment els esportistes, aleshores, l'entrenador ha de posseir un caràcter moral virtuós. MacIntyre afirma que és necessari que l'educador posseeixi aquelles virtuts que pretén ensenyar⁴⁹. I les filòsofes Margarita Mauri i Maria Elton argumenten que no «(...) solo resulta conveniente que el que enseña a otro una virtud, la posea, sino que es, a todas luces, una cuestión de necesidad fundamentada en la

---

⁴⁸ As, 2021, 'Carta abierta de Zidane: "Me voy porque el club no me da la confianza que necesito."', [en línia]. Enllaç: https://as.com/futbol/2021/05/31/primer/1622429035_117646.html

⁴⁹ MacIntyre, Alasdair, *Animales racionales y dependientes*, p. 107.

importancia que el ejemplo tiene en la educación moral, por un lado, y en el papel de la autoridad moral en que debe convertirse el que manda o enseña a otros»⁵⁰.

Abbà afirma que «(...) el conocimiento moral se desarrolla por medio de la experiencia y en dependencia de las disposiciones afectivas»⁵¹. Així doncs, no solament s'ha de proporcionar una bona disciplina que generi bons costums (*base experiencial*), corregint passions desordenades que impedeixen una conducta exterior bona, sinó també és necessari que els esportistes confiïn en els bons sentiments i desitjos de l'entrenador (*clima afectiu*). L'acceptació de l'autoritat moral de l'entrenador exigeix la virtut moral de la humilitat, juntament amb la confiança. La confiança, en efecte, «(...) supone la aceptación – aun cuando exista cierta incomprensión presente – de que el camino determinado por el que tiene autoridad es el camino adecuado para alcanzar el fin que uno desea»⁵². Per aquestes raons, el caràcter moral de l'entrenador ha de ser un criteri a l'hora d'escollir-lo, a més a més de la qualificació dels coneixements tècnics de l'esport en particular.

A més de tot el que s'ha exposat, l'esport és un espai en el qual predomina un ambient distés, jovial, divertit, excitant, cooperatiu i amical, que afavoreix l'èxit de l'acompanyament i exhortació moral de l'entrenador. Des del punt de vista antropològic, les persones s'inclinen a adquirir aquells hàbits els actes primers dels quals són plaents. L'esport és una activitat escollida, plaent i valorada socialment, i al mateix temps exigeix complir compromisos esportius, l'obediència a normes i l'acceptació de models d'excel·lència. En contrast amb altres àmbits de la vida humana que requereixen el compliment de compromisos similars, els trets característics de l'esport afavoreixen la voluntat de l'esportista a adquirir els hàbits necessaris per tal de complir-los: l'esportista estarà més disposat a escoltar, obeir i incorporar les instruccions tècniques i morals de l'entrenador o a assistir de bon grat i regularment als entrenaments.

---

⁵⁰ Mauri, Margarita; Elton, María, op.cit., p. 361.

⁵¹ Abbà, Giuseppe, op.cit., p. 278.

⁵² Mauri, Margarita; Elton, María, op.cit., p. 372.

Conclusions

L'objectiu principal del treball ha estat demostrar, de manera argumentada, la següent tesi: "l'esport és una activitat apta per l'adquisició de virtuts morals". Finalitzat, doncs, el treball, es poden concloure una sèrie d'idees.

En primer lloc, l'esport és una *pràctica* cooperativa que implica l'obediència a regles, l'acceptació de models d'excel·lència i la possibilitat d'assolir béns externs i béns interns. L'esportista que participa en l'esport amb la finalitat d'assolir béns interns mostra i exerceix virtuts morals, com la humilitat, l'honestedat, la justícia, la fortalesa, la templança i la virtut intel·lectual pràctica de la prudència, sense les quals no es poden complir els compromisos esportius. L'esportista que posseeix un caràcter moral virtuós exercirà i mostrarà virtuts morals participant en l'esport.

En segon lloc, l'esportista que posseeix un caràcter moral previrtuós (convencional, continent o incontinent) necessita l'exhortació i acompanyament moral de l'entrenador amb l'objectiu de reconèixer i assolir els béns interns i, així, adquirir virtuts morals. Per aquesta raó, l'entrenador ha de ser educador moral: 1) ha de mitigar les passions desordenades de l'esportista; 2) ha de fer que l'esportista se centri en ideals virtuosos, a través de l'exhortació i instrucció moral i del seu propi exemple. L'entrenador ha de tenir, per això, un caràcter moral virtuós, i, en conseqüència, el caràcter moral ha de ser un criteri a l'hora d'escollir-lo. Les institucions esportives, però, seran un impediment per l'assoliment dels béns interns si el seu objectiu és únicament l'obtenció de béns externs.

Per aquestes raons, es pot concloure que l'esport és una activitat apta per a l'adquisició de virtuts morals si (1) l'esportista participa amb l'objectiu d'assolir els béns interns de l'esport i, a més, (2) està acompanyat i exhortat moralment per l'entrenador, que ha de tenir un caràcter moral virtuós.

Bibliografía

Fonts

- Abbà, Giuseppe, *Felicidad, vida buena y virtud. Ensayo de filosofía moral*, trad. Juan José García Norro, Barcelona, Ediciones Internacionales Universitarias, Eiunsa, S.A., 1992.
- Aristóteles, *Ética a Nicómaco*, trad. María Araujo y Julián Marías, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2018.
- MacIntyre, Alasdair, *Animales racionales y dependientes. Por qué los humanos necesitamos virtudes*. trad. Beatriz Martínez de Mugía, Barcelona, Paidós, 2001.
- MacIntyre, Alasdair, *Justicia y racionalidad*, trad. Alejo G. Sisón, Barcelona, Eiunsa, 1994.
- MacIntyre, Alasdair, *Tras la virtud*, trad. Amelia Valcárcel, Barcelona, Espasa Libros, S.L.U., 2013.
- MacIntyre, Alasdair, «Persona corriente y filosofía moral: reglas, virtudes y bienes», trad. Carmen Corral y Begoña Román, *Convivium*, 5, 1993, p. 63-80.
- Tomás de Aquino, *Suma de teología III. Parte II-II (b)*, trad. Manuel Morán Flecha, Jesús Hernando Franco, Ángel Martínez Casado, Luciano Gómez Becerro, Madrid, BAC, 1994.

Bibliografía secundària

- As, 2021, 'Carta abierta de Zidane: "Me voy porque el club no me da la confianza que necesito."', [en línia], consultat 11/06/2021. Enllaç:
https://as.com/futbol/2021/05/31/primera/1622429035_117646.html
- Hardman, A.; Jones, C.; Jones, R., «Sports coaching, virtue ethics and emulation», *Physical Education and Sport Pedagogy*, 15, 4, 2010, p. 345-359.
- Jones, Carwyn, «Character, virtue and physical education», *European Physical Education Review*, 11, 2, 2005, 139-151.
- López Frías, F.J., «El impacto de *Tras la virtud* de Alasdair MacIntyre en la filosofía del deporte: los equívocos del paradigma internalista», *Cuadernos salmantinos de filosofía*, 42, 2015, p. 179-202.
- Mauri, Margarita; Elton, María, «Autoridad moral y obediencia», *Tópicos. Revista de Filosofía*, 52, 2017, p. 355-374.

- McNamee, Mike, *Sports, virtues and vices. Morality plays*, United Kingdom, Routledge, 2009.
- Pieper, Josef, *Las virtudes fundamentales*, trad. Carlos Melches, Madrid, Ediciones Rialp, S.A., 2017.
- Pisk, Jernej, «The role of cardinal virtues in sport» in: Hosta, Milan (ed.), *Philosophic reflections in sport: a collection of essays*, Ljubljana, International Institute for Sustainable Development, Policy, and Diplomacy in Sport, 2010, p. 6-16.
- Porter, Jean, «Virtudes perennes y virtudes contingentes: sabiduría practica, fortaleza y templanza», trad. J. Valiente Malla, *Concilium. Revista internacional de Teología*, 211, 1987, p. 433-443.